

CIVILIZAȚII PREISTORICE DUNĂRENE: CULTURA BOIAN (MIL. V î.Hr.)

Marian NEAGU*

Résumé: Civilisations préhistoriques du Danube: Culture Boian (mil. VI-V av. J. Chr.)

L'habitat du néolithique moyen du Bas Danube se caractérise pour la première étape par pénétrations successives des tribus en vagues, de même civilisation et dans une période suivante par une évolution proprement – dite dans le même endroit des sites habitat (mil VI-V av.J.Chr.). Les sites de la première étape de pénétration des communautés Boian-Giulești sont simples, de petites dimensions. Le petit nombre d'habitations découvertes, auquel s'ajoutent les grandes distances entre elles ne montent pas de préoccupation importante pour l'aménagement du territoire des sites dans cette première étape. Dans la deuxième étape Boian-Giulești, l'habitation est caractérisée par le dynamisme. Le nombre des sites de cette étape est beaucoup plus grand que celui des premières communautés Giulești qui sont arrivées sur les territoires nord-danubiens. Les vecteurs de la pénétration des premières communautés Boian-Giulești, de même que l'habitation sommaire et souvent saisonnière (des sites composés de quelques habitations situées dans la proximité immédiate de bords de l'eau) constituent des arguments importants en faveur de l'hypothèse de l'existence d'un habitat semi-stable. Des sites - effet du phénomène de sédentarisation des communautés Boian-Giulești ont été constatés surtout pour la deuxième étape de leur avancée. Au cours de cette période, pour certains sites on a pu identifier des fossés dont le rôle probable était celui de la délimitation du site. Les tentatives d'organisation du territoire d'un site se sont matérialisées aussi par la disposition des habitations, par le traitement de certaines zones comme des espaces à destination spéciale ou à des fonctions spécifiques, ce qui pourrait attester l'existence d'un certain type de hiérarchisation. Les fouilles archéologiques ont mis en évidence des différences entre les habitations construites aux moments de la pénétration des premières communautés (des huttes et des chaumières) et celles de l'étape

* Dr. în arheologie, director Muzeul "Dunării de Jos", Călărași.

finale Boian-Giulești (habitations de surface). Le site de Gălățui (niveau III/2) a quelques éléments clairs d'organisation de l'espace. Outre le fossé de délimitation de l'habitat Boian-Giulești et la concentration des fosses ménagères à l'extrémité est de la terrasse, la zone centrale du site est marquée par une construction spéciale. Élevée dans une position dominante, la construction est de dimensions considérables pour ce type de communautés, occupant une surface de 80 mp. (8 x 10 m). Elle est orientée sur la direction nord-sud, l'une des fenêtres, de forme circulaire, étant découverte du côté qui donne vers le lac Gălățui.

Mots clé: *l'habitat, le logement, les professions, la vie spirituelle.*

În preistoria României și a sud-estului Europei, cercetarea culturii Boian a avut un rol important în cunoașterea diferitelor aspecte ale vieții populațiilor neo-eneolitice.

Toponimul călărășean Boian a fost folosit după descoperirile efectuate între 1923-1925 pe insula Grădiștea Ulmilor (com.Dorobanțu) situată în mijlocul lacului Boian.

1. Istoricul cercetărilor

Paradoxal, primele artefacte ale populației Boian au fost descoperite în sud-estul Transilvaniei, la Brăduț, jud.Brașov.¹ Următoarea etapă poate fi considerată perioada de la începutul secolului XX și pînă la descoperirea în 1923 a așezării eponime de la Grădiștea Ulmilor-Boian. Radu Vlădescu-Vulpe, în cercetările de suprafață dintre Mostiștea și Călărași cu Vl. Dumitrescu, remarcă o ceramică neobișnuită, căreia avea să-i dea în chip provizoriu numele de exotică². Termenul de civilizație Boian a fost introdus pentru prima oară în literatura de specialitate de către Ion Nestor³ în 1928. Săpăturile sistematice devin preponderente după 1960 (Andolina: 1958-1961, săpături Eugen Comșa,⁴

¹ Primele artefacte ale populației Boian au fost descoperite în sud-estul Transilvaniei, la Brăduț, jud.Brașov (săpături în 1867 - G. Westen).

² R. Vlădescu-Vulpe, *Materiale istorico-arheologice pentru harta arheologică a României ridicată de Direcția Muzeului Național de Antichități. Regiunea Mostiștea-Călărași*, în „Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice”, 1924, p. 85.

³ I. Nestor, *Zur Chronologie der rumanischen Steinkupferzeit*, Prahistorische Zeitschrift, Berlin, 1928, XIX:110-143.

⁴ E. Comșa, *Mormîntul neolitic descoperit lingă satul Andolina*, în SCIV, anul XII, nr. 2, 1961, p. 359-363.

Hîrșova:1960-1978, Doina Galbenu⁵, Radovanu: 1960-1973; 1985-1986, Eugen Comșa⁶, Brăilița:1961;1965, N.Harțuche și F. Atanasiu⁷, Gh. Diaconu⁸, Lișcoteanca: N.Harțuche⁹, Marian Neagu¹⁰, Sultana-Valea Orbului, com.Mînăstirea:1985-1988, Done Serbănescu,¹¹ Vlădiceasca-Gherghelăul Mare, com.Valea Argovei: 1980-1986, Done Serbănescu¹², Isaccea-Suhat: 1997-1999, Cristian Micu¹³. Vladimir Dumitrescu respecta periodizarea în patru faze a culturii Boian, dar analiza și-a bazat-o pe ansamblul cercetărilor privind toate aspectele vieții materiale și spirituale, raportate în epocă și la celelalte culturi arheologice. Astfel, primele două faze ale culturii Boian sunt încadrate în neoliticul dezvoltat, celelalte fiind propuse pentru neoliticul final și eneolitic¹⁴.

2. Aria de răspândire. Astfel, în cursul primei etape constatăm descoperiri Boian-Giulești doar în Muntenia. În a doua etapă, comunitățile au fost mult mai numeroase, fapt atestat prin extinderea considerabilă a ariei de răspândire până la Jiu, spre vest, între Carpați și Siret, sud-estul Transilvaniei, spre nord.

De abia, din acest moment asistăm la o evoluție internă a comunităților Boian-Giulești, în adevăratul sens al cuvântului. O serie de așezări din a doua etapă au două niveluri de locuire. O altă caracteristică o constituie diferențele în evoluția și dezvoltarea așezărilor, constatate de la o zonă la alta.

Așezările din prima etapă de pătrundere a comunităților Boian-Giulești sunt simple, de dimensiuni reduse. Numărul restrâns de locuințe descoperite, la

⁵ D. Galbenu, *Așezarea neolitică de la Hîrșova*, SCIV, XIII, 2, 1962, p.28.

⁶ E. Comșa, *Atlas du Néolithique Europeen*, 1993, Liege, p. 156-158.

⁷ S. Pandrea, *Cultura Boian-Giulești în Cîmpia Brăilei*, în „Istros”, VIII, 1994, p.11.

⁸ E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974, p. 34.

⁹ S. Pandrea, *op.cit.*, p. 11.

¹⁰ M. Neagu, *Gălățui-Movila Berzei*, în „Civilizația Boian pe teritoriul României”, Călărași, Editura Daim, 1999, p.22; Idem, *Aspecte ale organizării spațiului în așezările neoliticului dezvoltat la Dunărea de Jos*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, XVI-XVII, Călărași, Editura Daim, 2001, p. 18-19; p. 28; Idem, *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos, Călărași*, în CCDJ, XX, Călărași, Editura Daim, 2003, p. 66-79.

¹¹ Cercetări inedite.

¹² *Ibidem*.

¹³ C. Micu, *Cercetarea de la Isaccea-Suhat*, în „Civilizația Boian pe teritoriul României”, Călărași, Editura Daim, 1999, p.21.

¹⁴ Vl. Dumitrescu, *În legătură cu o nouă sinteză despre neo-eneoliticul sud-est și central-est-european*, în „Memoria Antiquitatis”, 4-5, Piatra Neamț, 1972-1973, p. 28.

care se adaugă distanțele mari dintre ele, nu arată preocupări majore pentru amenajarea teritoriului unei așezări.

3. Așezările. Arhitectura.

Așezările ridicate în a doua etapă au fost situate în funcție de o serie de oportunități esențiale pentru habitatul sedentar (surse de apă, pădure, locuri bine individualizate cu deschidere cât mai mare, soluri brun-roșcate favorabile cultivării plantelor).

Habitatul de la începutul fazei Boian-Giulești se caracterizează prin „grupuri mici de locuințe, ocupând o suprafață totală de câteva sute de metrii pătrați”, de obicei „înșirate lângă marginea teraselor pe văile principale și mai rar pe văi secundare”¹⁵. Astfel de așezări au fost cercetate la Bogata I-II, Rasa, Grădiștea Roseți sau Gălățui „Movila Berzei”. În așezarea de la Gălățui „Movila Berzei” primul nivel de locuire Giulești se caracterizează prin bordeie și colibe situate la distanțe ce variază între 4 și 10 metri, unele de celelalte.

Locuirea în cea de-a doua etapă Boian-Giulești este caracterizată prin **dinamism**. Numărul așezărilor din această etapă este mult mai mare decât cele ale primelor comunităților Giulești care au pătruns în teritoriile nord-dunărene. Așezările din sudul și sud-estul Transilvaniei (Hărman, Leț etc.), de pe malurile Dunării în zona de contact cu Dobrogea (Isaccea, Hîrșova), spre vest, până la Olt (Piatra-Sat „Vadu Codrii” și „Nucet”) aparțin acestei perioade și marchează limitele teritoriale ale expansiunii comunităților Boian-Giulești.

Aria de răspândire și stratigrafia așezărilor cercetate prin săpături arheologice demonstrează că avem de-a face mai mult cu pătrunderi succesive de populație, decât cu o evoluție propriu-zisă¹⁶ în cadrul aceluiași așezări Boian-Giulești. Toate așezările din prima etapă de pătrundere au un singur nivel de locuire. Singurele așezări Boian-Giulești cu mai mult de un nivel de locuire sunt stațiunile de la Ciulnița¹⁷ și Gălățui „Movila Berzei” (nivelurile III/1 și III/2), pentru Muntenia, Isaccea „Suhat”, pentru limita estică și Piatra-Sat „Vadul Codrii”, pentru limita vestică a ariei de răspândire. Vectorii de pătrundere ai primelor comunități Boian-Giulești, împreună cu locuirea sumară și deseori sezonieră (așezări compuse din câteva locuințe situate în apropierea imediată a malurilor unor ape) constituie argumente importante pentru un habitat semi-stabil.

¹⁵ E. Comșa, *op.cit.*, p. 125.

¹⁶ M. Neagu, *op.cit.*, p. 67.

¹⁷ S. Marinescu-Bîlcu, Gh. Matei, E. Rența, *Ciulnița, jud. Ialomița*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice”, Campania 1994, Cluj-Napoca, 1995, p.21; Idem, *Ciulnița, jud. Ialomița*, în „Cronica Cercetărilor Arheologice”, Campania 1995, Brăila, 1996, p. 33.

Totuși, cercetările din stațiunea arheologică de la Gălățui „Movila Berzei” au arătat un grad mai mare de ocupare a terenului pentru comunitățile Boian-Giulești din ultima etapă¹⁸.

La Bogata au fost descoperite cinci locuințe situate pe malul lacului Gălățui, la distanțe de 30 de metri, una față de cealaltă¹⁹. Distanțele apreciabile dintre locuințe, sau grupurile de locuințe de pe malurile lacului Gălățui, Greaca, sau Mostiștea, la care se adaugă stratigrafia orizontală de la Cățelu Nou, pe malul drept al Colentinei și Giulești-Sârbi, pe malul înalt al Dâmboviței, pot atesta existența unor concentrări sau nuclee de locuire. În sprijinul acestei ipoteze vine și observația stratigrafică a descoperirii materialelor Boian-Giulești, doar în locuințe și imediata apropiere a acestora.

Așezarea de la Gălățui (nivelul III/2) are câteva elemente sigure de organizare a spațiului. Pe lângă șanțul de delimitare al habitatului Boian-Giulești și concentrarea gropilor menajere la marginea estică a terasei, zona centrală a așezării este marcată de o construcție aparte. Ridicată într-o poziție dominantă, construcția are dimensiuni apreciabile pentru această comunitate, ocupând o suprafață de 80 m² (8 x 10 m).

Disponerea s-a făcut pe direcția nord-sud, una din ferestre, de formă rotundă, fiind descoperită chiar pe latura cu vedere spre lacul Gălățui. Edificiul avea pereții din chirpici masiv cu grosimea între 0,18 și 0,24 m. Partea interioară a fragmentelor de pereți a fost vopsită cu alb și roșu. Întreaga construcție a fost ridicată pe o structură formată dintr-o platformă de bârne semidespicate și chirpici, dispuse transversal pe direcția est-vest²⁰.

Locuințele Boian-Giulești reflectă mai mult sau mai puțin un mod de organizare al spațiului. Cercetările arheologice au pus în evidență diferențe între locuințele din momentul pătrunderii primelor comunități și etapa finală Boian-Giulești. Astfel, în prima etapă au fost cercetate bordeie și colibe doar din așezările de la Bogata I și II²¹, Greaca „La Slom” și Gălățui „Movila Berzei”²². Bordeiele descoperite la Bogata au fost amplasate chiar pe malul lacului Gălățui. În așezarea de la Gălățui, în primul nivel de locuire Boian-Giulești(III/1) au fost interceptate șapte colibe marcate prin aglomerări masive

¹⁸ M. Neagu, *op.cit.*, p. 69-70.

¹⁹ E. Comșa, *op.cit.*, p.147.

²⁰ M. Neagu, *The Neolithic settlement from Gălățui "Movila Berzei"*, în „The River and the Time”, Tutrakan, 2010, p. 13, 25.

²¹ E. Comșa, *Săpăturile de salvare de la Bogata și Boian*, „Materiale și Cercetări Arheologice”, V, 1959, p.115-118.

²² M. Neagu, *op.cit.*, p. 70-71.

de fragmente ceramice, oase, bulgări mici de chirpici, resturi de vetre și chiar unelte și așchii de silex.

În așezările Boian-Giulești din prima etapă nu au fost descoperite decât izolat resturi de locuințe de suprafață la Bogata, Siliștea „Conac” și Coroteni. Până în prezent nu cunoaștem detalii despre dimensiunile vreunei locuințe de suprafață din această etapă, sau alte elemente de construcție. Datele referitoare la elemente constructive sau alte observații legate de amenajarea interioară a spațiului primelor locuințe Boian-Giulești sunt puține și disparate. Astfel, la groapa unor bordeie au fost descoperite elemente legate de amenajarea superficială a unei intrări sub forma unei trepte (Rasa, Gălățui).

În interiorul gropii bordeielor au fost identificate fragmente de vetre. Umplutura gropii bordeielor este formată în general din pământ amestecat cu mici bucăți de lut și chirpici, fragmente ceramice și de vatră, resturi osteologice, unelte și așchii de silex, pietre de dimensiuni reduse. Locuințele din etapa următoare sunt mult mai numeroase. Ele reflectă procesul de sedentarizare pe care îl parcurg comunitățile Boian-Giulești în această etapă. Tipurile de locuință descoperite în săpăturile arheologice sunt **bordeiul, coliba și locuința de suprafață**.

Bordeiele au dimensiuni mai mari decât în etapa precedentă și au fost locuite o perioadă mai îndelungată. Reconstituirea habitatului Boian-Giulești nu este posibilă fără cercetarea exhaustivă a mai multor așezări, coroborată cu cercetări interdisciplinare.

4. Gestiunea resurselor. Ocupații

În actualul stadiu al cercetării comunităților Giulești termenul de ocupații include creșterea animalelor, cultivarea plantelor, vânătoarea, olăritul și confecționarea uneltelor de piatră, os și corn. Majoritatea uneltelor descoperite în așezările Boian-Giulești de pe teritoriul României sunt de piatră.

Uneltele de piatră au fost lucrate din silex, obsidian, tuf vulcanic și gresie silicifiată.

Dintre tipurile de unelte descoperite, cele mai numeroase sunt răzuitoarele, apoi lamele, dălțițele și toporașele. În așezarea de la Gălățui predomină răzuitoarele lucrate din nucleu. Lamele sunt înguste retușate, sau fin denticulate. Răzuitoarele și lamele sunt triunghiulare sau trapezoidale în secțiune.

Uneltele de os sunt mai puține, iar cele de corn sunt rare și inedite.

O categorie aparte de descoperiri izolate o constituie podoabele. Puține la număr, ele au fost descoperite doar în locuințe. Materialul din care au fost confecționate este osul. În primul nivel de locuire al așezării de la Gălățui-

„*Movila Berzei*” au fost descoperite în două complexe diferite un pandantiv și 4 mărgelile din os²³.

Benzile cu șiruri de triunghiuri excizate sunt o caracteristică a decorului ceramicii Boian-Giulești. În literatura de specialitate acest tip de ornament a fost denumit „dinți de lup”²⁴.

5. Viața spirituală. Grupuri de morminte. Morminte izolate.

Morminte izolate au fost descoperite printre locuințe la Gălățui-Movila Berzei, M2 și M4, în primul nivel de locuire Boian-Giulești (III/1) și M1 în nivelul superior (III/2). Mormintele descoperite în primul nivel de locuire sunt chircite, ENE-VSV, capul la vest²⁵.

În actualul stadiu al cercetării arheologice românești, alte categorii de ritualuri decât cele funerare sunt dificil de precizat. Anumite categorii de piese precum statuetele, măsuțele, altărașele, plăcuțele de lut și fundurile de vase decorate, mărgelile sau discurile miniaturale sunt legate de anumite ceremonii ce aveau loc în cadrul comunităților umane în perioada neoliticului dezvoltat.

Descoperiri arheologice precum coloana de lut din bordeiul Boian-Giulești de la Greaca, sau *locuința-sanctuar* din ultimul nivel al așezării Boian-Giulești(III/2) de la Gălățui-Movila Berzei au conotații speciale în domeniul sacralului.

Plastica antropomorfă Boian se caracterizează printr-o mai mare unitate stilistică, mai ales în etapele finale de evoluție. Această trăsătură comună este o reflectare firească a structurării unei intense vieți spirituale. Numărul relativ mic de statuete antropomorfe Boian-Giulești este insuficient pentru a reconstitui anumite aspecte ale universului spiritual.

Civilizația Boian este una din cele mai importante populații ale neoliticului dunărean, dar și european a cărei cercetare este departe de a-și fi arătat toate valorile și frumusețile.

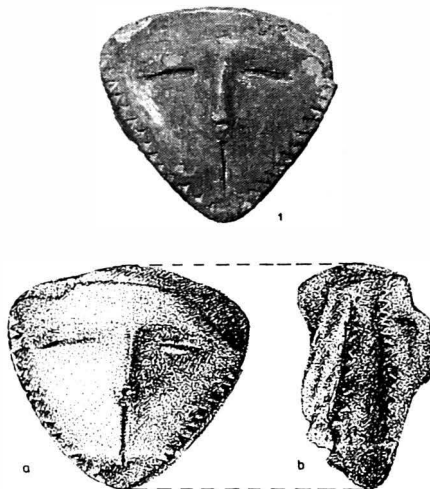
²³ *Ibidem*, p.73.

²⁴ *Ibidem*, p. 78.

²⁵ *Ibidem*, p. 98.

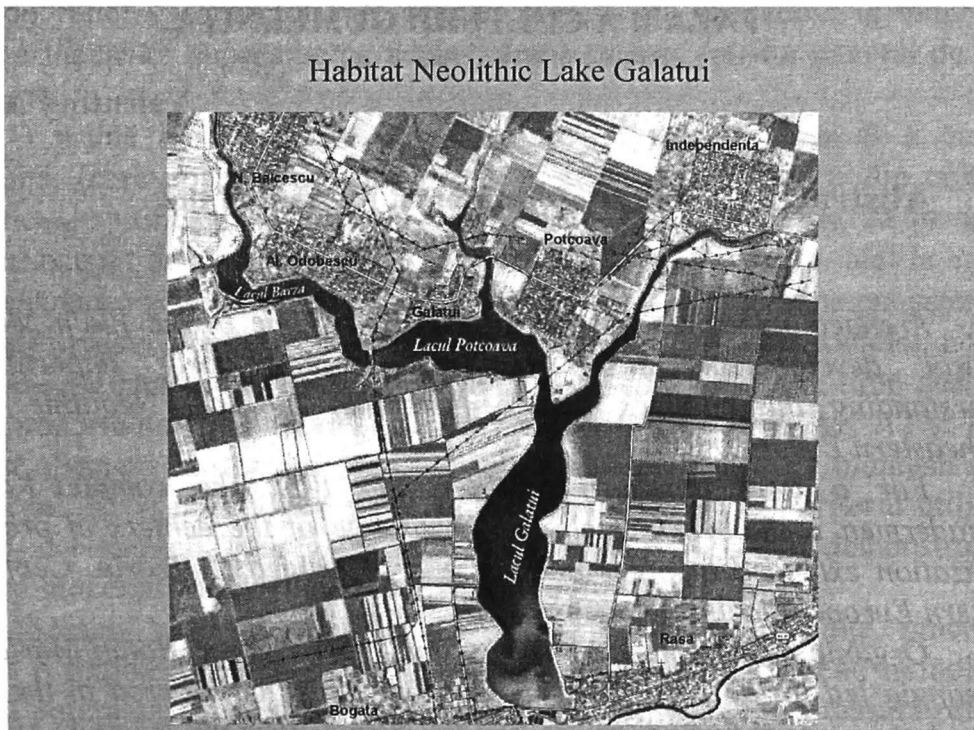

Pl. 1 Cupă rituală descoperită în sanctuarul Boian - Giulești final.

Pl. 2 Protomă antropomorfă Boian-Giulești I

Habitat Neolithic Lake Galatui

Pl. 3 Habitatul neolitic al lacului Gălățui. Așezările Boian.